

Milí přátelé,

stále se opožduji ve svých listech; mnohokrát začnu a nemohu pak dokončit. Přece však je toho mnoho, co je třeba vyslovit, a tak se pokouším i dnes říci několik věcí, které jistě jsou podstatné, které však – jak se obávám – nebudu umět právě v jejich podstatnosti správně vystihnout.

Stále mi leží v hlavě otázka, co dnes s křesťanstvím – neboli, co je dnes úkolem křesťanů. Na co se máme orientovat? Ale to jsou všechno naprosto nedokonalé formulace; problém je nesmírně složitý, takže už jeho vyjádření, pouhé předestření znamená téměř nepřehledný úkol. Dnes se stává pomalu stále větším kruhům inteligence, ba všem lidem, jasnějším a jasnější skutečnost, že komunismus není výhradním vyústěním tradic a odkazů minulosti, ano že komunismus nenajde sám v sobě dosti síly a otevřenosti, aby navazoval na skutečně nejlepší tradice, že některé z nejlepších právě odmítá a tím je staví do opozice proti sobě a tím také – o to zvláště usiluje – do jedné řady s úpadkovými a často nejhoršími směry reakčními. A stává se dnes – pomalu, zdůrazňuji, ale přece jenom pozorovatelně a sledovatelně – čím dále jasnějším, že právě tato taktika, na první pohled velmi účinná, musí ztroskotat v dalším vývoji z důvodů, které se pokusím formulovat.

Čím více budou zatlačovány některé z nejlepších odkazů třítisíciletého vývoje tzv. evropské civilizace mezi odpadkové její produkty, tím jistěji přijde chvíle, kdy tyto tradice – nuceny okolnostmi – se jasně oddělí od rozkladu a úpadku, a tím mohutněji se sevřou v jednotnou linii proti dvěma frontám. Ponechat tyto tradice jejich vlastnímu vývoji a nestarat se o ně by znamenalo, zasloužit se o pomalejší jejich konsolidaci, o ustavičnou jejich drobitost a fluktuaci, o stálé odpadání některých jejich prvků a stoupenců do řad komunistických a o ustavičné vnikání úpadkových momentů do vlastních jejich řad, a tím tedy se zasloužit o vytvoření okolností, které ztíží vytvoření skutečného jádra. Tato taktika však předpokládá takovou míru otevřenosti – a můžeme rovnou říci – liberálnosti na straně komunistů, která by *de facto* znamenala pokračování v liberalistických, a tedy úpadkových tradicích minulého a začátku tohoto století, a které tedy v žádném případě čekat nemůžeme. Závěr: dnešní komunistická taktika, rozdělit nekomunisticky smýšlející lidi na ty, kteří si to nechají pro sebe a pro své soukromí, a na otevřené reakcionáře, při čemž všichni stoupenci i nejlepších tradic jsou zatlačováni do skupiny druhé, pokud jen vyjdou se svými názory na veřejnost, tato taktika tvoří neobyčejné příhodné podmínky k tomu, aby se vytvořilo pevné jádro těch, kteří – nesouhlasíce s marxistickým programem (alespoň nikoli do všech detailů) – oddělí se rovněž od skutečné reakce a od skutečného úpadku a stanou se tak pravými představiteli dnešní progresivní sociální, politické a kulturní alternativy (a dávám důraz na to, že progresivní).

Musíme se ovšem především zeptat, proč obě progresivní alternativy dnes nemohou splynout. Bylo by totiž možno si představit jejich sjednocení bez předpokladu liberálnosti ze strany alespoň jedné z nich. Odpověď je ta, že dnes všechny příznaky nasvědčují tomu, že vcházíme do období, kdy opět bude záležet na teoretických fundamentech každého programu sebe více dílčího, a že tedy dojde-li tu a tam ke kompromisům, budou to kompromisy praktické, nikdy však ideové. A v našem případě skutečně jde samou podstatou o alternativy hluboce a základně ideové. Proto je tím spíše odůvodněn náš odhad v tom, že čím více se bude formovat jádro progresivních mimo marxistických tradic, tím dogmatictější a

strnulejší bude lpění marxistů na vlastních ideových pozicích, takže celý tzv. třídní boj se bude pomalu přesunovat na pole ideologické, neboť třídního nepřitele nebude už možno charakterizovat skutečně třídně (poměrem k ekonomické základně, tj. k výrobním prostředkům především). Již dnes je možno spatřovat spolehlivé příznaky tohoto vývoje. Touto situací je však také dáno, že přes veškerou potřebu jednotné fronty bude vnitřní ideologická vázanost nově se tvořícího jádra daleko volnější právě proto, že půjde o nastupující ideologii (*sit venia verbo*).

Je však třeba analyzovat tábor, z něhož se nové jádro má vytvořit, a posoudit nosnost jeho jednotlivých složek vůbec a nosnost ideovou zvláště. Aniž bych dnes zašel do podrobností, chci pouze konstatovat, že není vnitřně silnější složky tohoto tábora než je křesťanstvo. Proto není divu, že i ze strany komunistické se uznává, že tu dnes skutečně stojí v popředí dva směry, s nimiž je nutno počítat, totiž komunismus a křesťanství (výslovně to prohlásil např. bývalý poslanec Komunistické strany Rakouska, Ernst Fischer v rozhovoru s jedním katolickým univerzitním profesorem). Ale právě tak, jako jsme zjišťovali, že v komunismu je určitá vnitřní neschopnost otevřít se všem progresivním elementům, je třeba se i pozastavit i nad křesťanstvím, zda i ono nemá vnitřní překážky a zábrany, které by mu nedovolily se uplatnit a realizovat své cíle.

Na prvním místě stojí otázka, na jejímž zodpovězení závisí odpověď na mnoho otázek jiných, totiž otázka, zda je křesťanství schopno vybudovat vlastní teorii sobě adekvátní. Tu nejde ovšem o dogmatiku, resp. o teologii vůbec, nýbrž o teorii, která se může stát základem praxe sociální. Nejde o učení křesťanských církví, nýbrž o otázku, zda toto učení může dát spolehlivý základ účinnému programu, tj. programu, který je možno uskutečňovat.

Dnes totiž v křesťanství můžeme vidět dvojí hlavní frontu: jedna přináší poselství z jiného světa a o jiném světě, druhá přináší sice poselství také z jiného světa, ale o tomto světě. Nebo, ačkoli stejně nepřesně: jedna zaměřuje radost a naději lidskou od tohoto světa k světu jinému, prostě jinam, zatímco druhá je alespoň částečně zaměřuje do tohoto světa a do tohoto života. Vyjádřit stručně podstatu rozdílů je dosud značně těžké; přece však se tyto rozdíly obrazí téměř ve všech otázkách, i nejtheologičtějších. Obě fronty jsou neobyčejně závažné, a je třeba oběma věnovat plnou pozornost. Zároveň je třeba zdůraznit, že převažuje celkově linie, odvracející se od tohoto světa; převažuje především počtem, nikoli však vnitřními silami. Je patrné, že skutečnou alternativou se může stát jen linie skutečně progresivní, tedy pracující o Boží království rukama svýma; její vnitřní síly a možnosti je však třeba důkladně změřit, a pokud lze a pokud tím neohrozíme sám směr její, rozmnožit o síly a možnosti linie druhé.

Není však možno se vyhnouti jedné otázce, na níž mnoho věcí záleží. Tato otázka zní takto: jestliže poznáme, že pravému křesťanství je teorie a realistická programovost vnitřně cizí, co budeme držet? Neprogramové křesťanství anebo program nekřesťanský, byť od křesťanství se učící a jemu hodně blízký? Sám mám ovšem pochybnosti, zda tato otázka skutečně odpovídá realitě, tj. zda nepředpokládá rozpor, kterého ve skutečnosti není. Ale ne proto jsem otázku postavil (resp. přijal), nýbrž proto, že je třeba vědět, na čem stojíme a jak stojíme. A na tuto otázku – byť s jistým zdráháním – odpovídám jako filosof: budu držet progresivnost, programovost a teorii proti neprogresivnosti, neprogramovosti a

odvratu od teorie. Nebo jinak řečeno, nepřipustím, že „od-světlná“ interpretace křesťanství je správná a pravá, a veškerým důkazům z bible (budou-li) se budu bránit a ubráním tím, že náznaky této linie prohlásím za historicky podmíněné, k podstatě a duchu křesťanství však nenáležící, ba v rozporu s ním jsoucí. Tato druhá formulace dilematu je proto adekvátnější, pamatuje na skutečnost, že v podstatě nelze objektivně zjistit skutečnou a pravou tendenci samotného křesťanství, nýbrž že jde vždy o osobní postižení jeho ducha; a takové postižení je vždycky závislé na položení vlastního ducha.

Tady je třeba se rozdělit: zde je skutečné dělítko theologie od filosofie (přínejmenším mé filosofie), které nemůže nikdy zmizet a které nemůže být také nikdy strženo. Kdo je theolog, obětuje i programovost, ano obětuje celý tento svět proto, aby celý svět (ovšem jiný svět, to je podstatné) získal: já nejsem proti získání jiného světa, ba dokonce nejsem svázán docela ani s tímto světem, ale odmítám balit krám, považuje to za nedůstojné toho, co je nejvyšším lidským posláním: být pánem tohoto světa, a nikoli jeho partnerem (jímž je vždycky i protivník).

Vím a jsem si vědom, že v případném rozchodu s theologickým, tj. konec konců ortodoxním křesťanstvím se ocitám v nebezpečí, že přestanu být pánem sil, které jsem vyvolal, a že se neubráním katastrofě. Protože to vím, respektuji theologii jako strážkyni čistoty učení křesťanského; na její slova chci dbát, jim chci pozorné naslouchat – avšak odmítám její svrchovanost, uznávaje pouze svrchovanost absolutní, a tedy ani theologii nejtheologičtější a nejortodoxnější nepostižitelnou a neohraničitelnou.

Ale ještě jinak je nutno se rozdělit: jestliže se orientuji na tento svět, na programovost, neznámá to, že samo centrum lidského života, přesněji řečeno, že sama podstata lidské odpovědi na výzvu Boží je praktická, že je v činu a v jednání, a teprve ne, že tam je vždycky. Naopak trvám, že v nejpodstatnějších okamžicích životního rozhodování je člověk nepraktický, ano že je od praxe a od světa přímo odvrácen, že stojí tvář v tvář naléhavosti absolutnímu požadavku, absolutní výzvě a tím ergo zády k světu; že rozměr, v němž se vždy děje nejzákladnější lidské rozhodnutí, je o řád vyšší než rozměry tohoto světa a jednání lidského, a že tedy v těchto okamžicích stojí člověk v určitém, věčném a vnitřním smyslu dokonce mimo tento svět, i když vnějšně a okolnostmi vždycky v tomto čase a v tomto prostoru. Soudím, že bez tohoto rozměru nelze zachránit skutečnou lidskou osobnost před tyranií věcí, před otroctvím světu a hmotě, tedy setrvačností, a před podlomením, ano likvidací k člověku nerozborně a nerozlučně patřící tvořivosti ducha. Tady neustoupím ani o krok: *hic est initium immanentiae finisque theoriae christianae*.

Konečná zbývá otázka pozice, kterou si chce (v našem pojetí) teorie vyhradit v celkové souvislosti křesťanského učení a vůbec útvaru. Ačkoliv bych chtěl o této věci promluvit obšírněji (a pravděpodobně tomu vyhradím několik stránek Mlatu), přece bych chtěl hned prohlásiti alespoň to, že je třeba teorii chápat jako jeden ze způsobů postižení pravdy, která sama není teoretická a kterou v zásadě jsou stejně oprávněny vystihovat umění výtvarná i slovesná, programy politické a sociální, theologie (ve vší plnosti ortodoxní) i konečně prosté jednání, prostý život lidský. V jistém smyslu ovšem má teorie výsadní postavení: dovede reflektovat nejen nad všemi ostatními druhy výrazu a vyjádření, nýbrž vždy do větší míry i nad

sebou. Přece však nemá tak privilegovaného postavení, aby se stala jakousi novou esoterií, nebo přesněji, aby se jí musela státi.

V posledu se chci zmíniti ještě o nijak lehké věci, která souvisí úzce s naším odhadem: zda totiž jádro druhé alternativy bude geograficky opřeno o Západ anebo zda bude vyrůstat ze samého ohně. Zdá se mi nepochybným, že prvotně může nastat konsolidace jen za ustavičného bezprostředního tlaku událostí; a tuto podmínku Západ splňuje jen částečně. To je ostatně důsledek toho, co pověděno hore.

Nazdar

Láďa